

ANUL 1821 ÎN VIZIUNEA AUTORILOR DE MANUALE

Oana Simona Moraru

Manualul școlar, prin destinația sa, are menirea de a expune sintetic și obiectiv principalele probleme ce privesc un anumit domeniu al științei, o anumită perioadă sau epocă istorică.

În genere, informațiile cuprinse într-un manual exprimă nivelul teoretic general existent la un moment dat, astfel încât, analizând manuale școlare din diferite perioade, se poate remarca o fluctuație a concluziilor și a interpretărilor, ajungându-se uneori pînă la situații contradictorii.

Interesant de examinat din acest punct de vedere este modul în care au fost abordate, la nivel didactic, evenimentele anului 1821, în diverse perioade și din diverse perspective ideologice. Vom urmări îndeosebi interpretarea evenimentelor de către autori, precum și modul de argumentare atunci cînd se pune problema înlocuirii unui concept cu altul, a unei teorii considerată veche cu alta, generată de noile cerințe politice.

Un timp destul de îndelungat, evenimentele de la 1821 au fost considerate drept manifestări caracteristice unei "răscoale", care a fost condusă de Tudor Vladimirescu. A.D.Xenopol, în ediția din 1881 (București) a manualului *Istoria românilor pentru clasele primare de ambele sexe*, își intitulează lecția de la pagina 99 "Răscoala lui Vladimirescu" și subliniază caracterul național al acesteia - restabilirea domniilor pămîntene.

Grigore Cristescu, în *Manual de istoria românilor* (Iași, 1877), folosește sintagma "Ridicarea lui Tudor", considerînd evenimentele de la 1821 drept o revoltă spontană lipsită de implicații politice și sociale deosebite.

Într-un alt manual, ediția 1925 (Cluj), intitulat *Istoria României* (pentru școlile primare cu predare în limba maghiară), avînd ca autori pe Ioan Alex Kovats, Horia Avram ș.a., se încearcă o încadrare a "revoluției" (termenul aparține autorilor) în condițiile mișcării balcanice inițiată de Alexandru Ipsilanti, în sensul că "răscoala grecilor (...) care au năvălit în Moldova și în Muntenia au ridicat aici steagul revoluției". Autorii acceptă termenul de "revoluție" pentru că, în opinia lor, românii au urmărit o modificare radicală a regimului politic, înlăturarea fanarioșilor și, implicit, revenirea la domniile pămîntene. Deci, evenimentele de la 1821 nu sînt doar expresia unei revolte împotriva unei puteri care exercită un regim de dominație indirectă sau, în cazul grecilor, directă. Mișcarea condusă de Tudor vizează în-

lăturarea consecințelor acestei dominații otomane, concretizată în instaurarea regimului politic fanariot.

Ca urmare, în viziunea autorilor, grecii nu au realizat decît o răscoală, pentru că au avut ca obiective înlăturarea dominației otomane asupra Peninsulei Balcanice, în timp ce Tudor (respectiv românii) au realizat o revoluție, din motivele arătate mai sus.

Conflictul Vladimirescu-Ipsilanti este explicat ca o consecință a refuzului lui Tudor de a lupta împotriva turcilor alături de armata lui Alexandru Ipsilanti.

Perioada postbelică a impus noi orientări ideologice, fapt reflectat cu deosebire și în ceea ce privește interpretarea evenimentelor istorice, a căror structură și evoluție trebuiau să corespundă principiilor marxiste. Unul dintre cei mai fideli reprezentai ai "noilor orientări" în domeniul științific și didactic a fost M. Roller. În manualul de *Istoria României* pentru clasa a XI-a medie, evenimentele de la 1821 sînt abordate sub titlul *Răscoala poporului sub conducerea lui Tudor Vladimirescu*. Timp de aproximativ două decenii se va impune, în cadrul acestei teme, termenul de "răscoală", tratarea propriu-zisă referindu-se la deșfășurarea evenimentelor și la sublinierea unor consecințe ale acestora.

Tudor Vladimirescu este considerat un exponent al burgheziei române - clasă socială al cărei statut se afla atunci la începuturile consolidării sale. Eșecurile înregistrate (v. *dezavuarea mișcării de către țar*), atitudinea oscilantă a conducătorului sînt justificate prin lipsa unei "concepții ideologice" bine încheiate, de care vor profita "turcii și boierii". Este accentuat în mod artificial caracterul social: răscoala s-a îndreptat împotriva boierimii, principala vinovată a stării de lucruri existente în contextul orînduirii feudale, puternic marcată de aceste evenimente.

În proiectul de manual *Istoria patriei*, ediția București, 1959 (autori D. Almaș, Aron Petric ș.a.), problematica evenimentelor de la 1821 este cuprinsă sub titlul: *Răscoala populară din anul 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*. Aici se arată că înțelegerea cu Eteria s-a realizat în scopul "dezlănțuirii în Oltenia a unei răscoale împotriva turcilor pentru a înlesni trecerea Dunării de către eteriști".

În acest proiect de manual se încearcă o analiză mai amănunțită a programului "răscoalei", reflectat, după opinia autorilor, în *Proclamația de la Padeș*. Apelurile adresate țărănimii de către Tudor sînt apreciate drept "îndemnuri de a se ridica la luptă împotriva jugului feudal al boierimii, iar averile acesteia să fie împărțite țărănimii".

Pe de altă parte, autorii afirmă că în această *Proclamație*, Tudor pune problema desființării iobăgiei și a împrumutării clăcașilor. Afirmarea este desigur exagerată, căci *Proclamația de la Padeș* nu poate fi privită nicidecum ca un program de reforme sociale radicale care, la momentul respectiv, nu numai că ar fi fost imposibil de realizat, dar ar fi determinat un dezechilibru în cadrul colaborării dintre forțele politice interne. O altă afirmație vădit eronată se referă la orientarea lui Tudor împotriva boierilor: "Vladimirescu nu făcea nici o deosebire între boierii greci și

cei băștinași", el conducînd "împotriva boierilor și în numele poporului", dar tocmai în textul proclamației se precizează diferențierea între "tiranii boieri" și "boierii făgăduiți" - cei care participau la acțiunea inițiată de Tudor și care nu puteau fi decît din rîndul boierilor pămînteni.

Neînțelegerile dintre Tudor Vladimirescu și Eterie, ca și intervenția armată a Porții sînt considerate consecințe ale acțiunilor subversive ale aceleiași clase boierești.

În mod indirect, însă, autorii subliniază că "răscoala" condusă de Tudor a avut în primul rînd un caracter național: "(...) turcii erau siliți să pună în Principate domnitori pămînteni în locul fanarioșilor crezînd că astfel vor evita repetarea unor noi răscoale".

Cea mai importantă consecință a mișcării de la 1821 - înlăturarea regimului fanariot - este clar subliniată într-un nou manual de *Istoria României*, editat în 1960 (București). Mai puțin justificată este afirmația potrivit căreia obiectivele lui Tudor Vladimirescu ar fi fost modificarea orînduirii și înlăturarea stăpînirii otomane, de unde rezultă caracterul antifeudal și antiotoman al mișcării. Această aserțiune este completată de divizarea forțelor participante în "clase antagoniste", pe baza unor criterii artificiale: "Tudor reprezintă interesele poporului în timp ce eteriștii colaborează cu boierimea".

O altă variantă de interpretare a evenimentelor din 1821 este oferită de un manual de *Istoria României* pentru clasa a VII-a (autori D.Almaș, G.Georgescu-Buzău, A.Petric) editat în 1960 (București). Se menține sintagma de "răscoală populară", încercîndu-se o diferențiere a obiectivelor, în funcție de apartenența socială a forțelor participante.

Astfel, este subliniat rolul "boierilor băștinași de seamă", renunțîndu-se la înglobarea întregii clase conducătoare autohtone, alături de cea grecească, în formula "tiranii boieri".

Autorii încearcă să demonstreze că au existat divergențe între boierime și Tudor Vladimirescu, din motive ideologice, întrucît exista o mare diferență între obiectivele sociale și politice: boierii băștinași doreau înlocuirea "domnilor fanarioși cu cei pămînteni", în timp ce Tudor Vladimirescu era un "dușman al orînduirii feudale", dorind în primul rînd "schimbarea orînduirii feudale" și apoi "eliberarea de sub dominația turcească".

"Răscoala împotriva turcilor" a fost înăbușită cu sprijinul efectiv al boierimii, nemulțumită de obiectivele sociale pe care le urmărea Tudor Vladimirescu. Ca urmare, înfrîngerea "răscoalei" s-ar datora "asupritorilor" interni (boierimea) și factorului exploatare extern (Imperiul Otoman).

Într-un mod asemănător sînt abordate evenimentele de la 1821 și într-un manual de istorie modernă și contemporană pentru clasa a XI-a, ed. 1968 (autori D.Almaș, Alex.Vianu), menționîndu-se denumirea de "răscoală populară", văzută în acest nou context ca "un război al săracilor împotriva bogașilor".

Începutul unor modificări substanțiale în ceea ce privește viziunea asupra mișcării conduse de Tudor Vladimirescu devine sesizabil într-un nou manual de *Istoria României* pentru clasa a XII-a, ed. 1970 (autori C.Daicoviciu, Miron Constantinescu, H.Daicoviciu, Șt. Pascu ș.a.). Din acel moment s-a impus sintagma "mișcare revoluționară", care treptat va evolua către termenul de "revoluție" (1977).

Înainte de abordarea evenimentelor din Țara Românească, acestea sînt integrate în contextul mai larg balcanic. Înțelegerea dintre Tudor și Eterie nu mai este considerată ca o simplă cooperare de ordin strategic împotriva unui dușman comun, ci ca o alianță politică între revoluționarii greci și cei români. Ca urmare, se renunță la termenul "răscoală" ca fenomen local și se integrează evenimentele de la 1821 în context general european, pentru a se demonstra sincronizarea evenimentelor din Principate cu cele din alte provincii turcești. Se renunță și la unele aserțiuni șablon, cum ar fi opoziția ireconciliabilă dintre Vladimirescu și boierime și se încearcă o evidențiere a colaborării dintre conducătorul mișcării revoluționare și pătura conducătoare românească din acea vreme: "mișcarea" încredințată lui Tudor de comitetul de oblăduire. Înțelegerea încheiată cu boierii rămași în București este explicată prin faptul că țarul a dezavuat mișcările din sud-estul european și Tudor a trebuit, în consecință, să-și asigure un sprijin intern pentru ceea ce avea de îndeplinit. Conflictul cu eteriștii este abordat într-o nouă perspectivă: nu boierii munteni sînt cei care complotază cu Ipsilanti împotriva lui Tudor, ci înșiși eteriștii sînt cei care pun la cale uciderea lui Vladimirescu, pentru că acesta "tratează cu turcii, încercînd să-i înduplece să cruțe țara".

Mai important este faptul că, în ediția 1970, se procedează la o argumentare cu elemente noi, pentru a se demonstra de ce evenimentele de la 1821 pot fi considerate o revoluție. Mișcarea revoluționară condusă de Tudor nu poate fi o răscoală pentru că: ea cuprinde aproape toate categoriile sociale; forțele participante tindeau la instaurarea unor noi relații de schimb; a fost pregătită de un nucleu conducător; a beneficiat de o forță armată, de o strategie militară și de una politică; forțele revoluționare au deținut puterea politică în stat; a existat un program politic: *Proclamația de la Padeș*; prima dată apare ideea necesității strîngerii legăturii între românii din Țara Românească și din Moldova, prin scrisoarea din 5 aprilie adresată de Tudor boierilor moldoveni. În concluzie, pe baza acestor considerații teoretice, autorul consideră că anul 1821 reprezintă prima etapă a revoluției burgheze.

Într-o nouă ediție, din 1977, se consacră definitiv termenul de *revoluție* pentru evenimentele de la 1821, menținîndu-se aceeași structură informațională, cu observația că, în contextul luptei de la Drăgășani, apare pentru prima dată în istoria modernă a României "embrionul armatei naționale, care obține victoria într-o ciocnire cu o armată invadatoare" (p.166).

În edițiile următoare nu se vor mai înregistra modificări substanțiale în ceea ce privește viziunea asupra evenimentelor de la 1821, ci se va păstra aceeași

structură: prezentarea cauzelor de ordin social și național, contextul internațional, desfășurarea și consecințele revoluției.

Desigur, modurile de interpretare se conformează ideologiei marxiste și este interesant de examinat cum au evoluat acestea. Un prim subiect al discuției ar fi cauzele și caracterul mișcării de la 1821: antifeudal și antiotoman; lui Tudor, considerat un "exponent" al clasei burgheze, i s-au atribuit diferite scopuri, în funcție de probitatea autorului de manual (cazul lui A.D.Xenopol) sau de cerințele politice ale momentului (în perioada postbelică) - schimbarea orânduirii sociale.

În manualele postbelice, relațiile dintre Tudor și boieri au fost examinate în maniere diferite. Colaborarea cu aceștia a fost considerată o "greșală ideologică și tactică", dovadă a "concepției politice neclare", sau a relației "vremelnice, din nevoia de a nu avea doi dușmani". Treptat se va renunța la formularea generală "tiraniei boieri", împotriva cărora lupta Vladimirescu, acceptându-se rolul real al "boierilor băștinași de seamă" și apoi colaborarea Tudor-boieri, prin comitetul de obləduire. De asemenea, triumphiul relațional Tudor-eteriști-boieri este modificat în sensul că se renunță la opunerea radicală a primului față de cele două forțe participante la evenimente, subliniindu-se elementul de cooperare în virtutea unor scopuri comune.

Modul în care se argumentează valabilitatea termenului de "revoluție" în loc de "răscoală" rămîne discutabil; mai ales că *Proclamația de la Padeș* a fost considerată drept program politic ce ar fi servit ca suport forțelor revoluționare care au deținut puterea în stat. În fapt, *Proclamația* este un apel adresat "locuitorilor Țării Românești", cărora li se expune scopul pentru care era necesară mobilizarea la nivel general. Mai mult interes prezintă, din acest punct de vedere, "Cererile norodului românesc", despre care nu se fac precizări în edițiile din perioada 1949-1979. Astfel, *Proclamația* a fost considerată, mai întâi, "program al răscoalei de la 1821", ca apoi să devină "program politic al revoluției de la 1821".

Modificarea terminologiei "răscoală" - "mișcare revoluționară" - "revoluție" în epoca postbelică este rezultatul unor circumstanțe de ordin politic, ce au impus istoriografiei românești să se circumscrie unor principii de esență marxistă în ceea ce privește evoluția istorică a societății omenești. Ca urmare, s-a procedat în mod arbitrar la împărțirea istoriei naționale în perioade al căror debut și final erau fixate cu o precizie cronologică ce nu a corespuns realității istorice, dar corespundea unor "teorii" de import. "Epoca modernă" a României trebuia să fie determinată de un proces revoluționar, care prin efectele sale ar fi implicat o serie de transformări radicale față de epoca anterioară, cea a feudalismului, corespunzător teoriei că orînduirea socială se modifică prin revoluție; deci 1821 are rolul de a face trecerea de la feudalism la capitalism. Așadar, "Revoluția de la 1821" trebuia analizată conform principiilor ce au stat la baza a ceea ce se considera "revoluție burgheză" în istoria universală. De altfel, s-a considerat o vreme că "anul revoluționar" 1821 reprezintă "prima etapă a revoluției burgheze" în istoria românilor.

Reevaluarea și rescrierea istoriei, departe de orice influență de ordin politic, au contribuit la o prezentare cât mai aproape de realitate a evenimentelor, renunțându-se la clasificările sau periodizările în tipare rigide ale evoluției istorice, indiferent de perioada abordată.

Deși mai rămân încă suficiente probleme neelucidate în legătură cu evenimentele de la 1821, este evidentă cea mai importantă consecință a acestora: restaurarea domniilor pămîtene. Acesta a fost debutul unor transformări de ordin social, politic și cultural care au marcat perioada modernității în istoria românilor.